Tipovi privrednih sistema:

„Postoje dva puta do obilja. Potrebe se lako mogu zadovoljiti
ili tako što se mnogo proizvodi ili tako što se malo želi.“
Maršal Salins, *Ekonomija kamenog doba* (1972)

doc. dr Vladan Vidicki

Sadržaj predavanja

1. Od čega se sastoji svaka privreda?
2. Pet tipova privrede
    1. Lov i sakupljanje
    2. Hortikultura
    3. Agrarna privreda
    4. Industrijska privreda
    5. Postindustrijska privreda
3. Ko uzima višak i šta radi sa njim?
4. Pretkapitalistički i kapitalistički privredni duh

Od čega se sastoji svaka privreda?

- Prema Džonatanu Tarneru, svaki privredni sistem ima četiri osnovna elementa:
  1. **tehnologija** – znanje o tome kako se koristi priroda
  2. **rad** – ljudi koji proizvode i način na koji rade
  3. **kapital** – alati, oprema i novac koji služe proizvodnji
  4. **preduzetništvo** – način na koji se ostala tri elementa organizuju
- Tehnologija nije samo mašina koja se koristi, već i znanje: npr. lovac koji zna kuda se kreće divljač
- Preduzetništvo ne znači samo biznis, već bilo koji način organizovanja tehnologije, rada i kapitala i zato ga u nastavku zovemo organizacija

Pet tipova privrede

Od načina preživljavanja zavisi

- koliko se proizvede
- koliko viška ostane
- ko taj višak uzima
- koliko je društvo nejednako

Gerhard Lenski (1966)

Pet tipova privrede

1. lov i sakupljanje
2. hortikultura (gajenje biljaka)
3. agrarna privreda
4. industrijska privreda
5. postindustrijska privreda

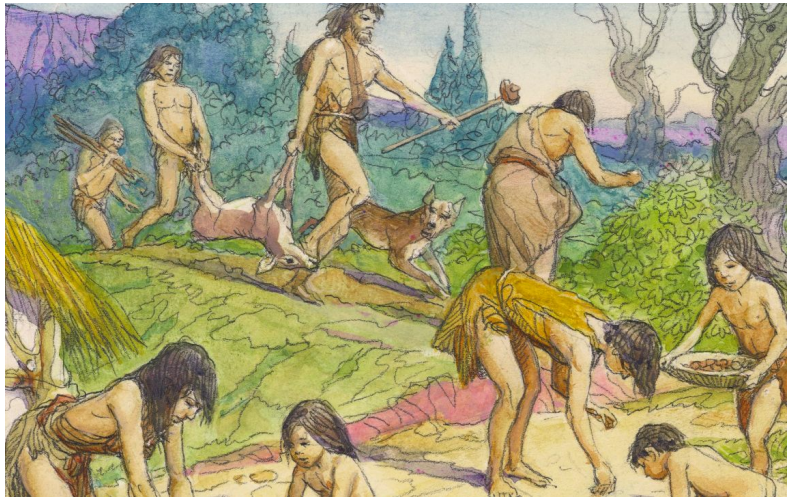
Lenski; Tarner

Navedeni tipovi društva nisu stroge faze u kojima je jedna zamenila drugu: nisu sva društva morala da prođu svaku fazu, a različiti tipovi društava postoje i danas istovremeno.

Privreda lova i sakupljanja

od pojave čoveka do pre oko 10.000 godina

- **Rad** – sakupljanje biljaka i lov, podela rada prema polu i uzrastu
- **Organizacija** – porodica i grupa od nekoliko desetina ljudi
- **Tehnologija** – znanje o biljkama i životinjama
- **Kapital** – koplje, luk i strela, kameno oruđe

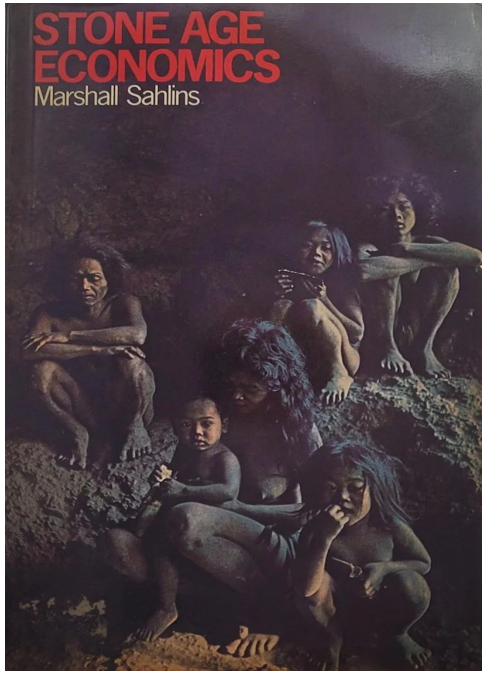
Lovci i sakupljači: šta se radi sa viškom?

- **Višak –** mali, jer se hrana brzo kvari, a nomadi ne mogu mnogo da nose
- **Raspodela –** ulov se deli celoj grupi
- **Razmena –** reciprocitet: danas ja tebi, sutra ti meni
- **Nejednakost –** najmanja u istoriji; razlike po polu, uzrastu i ugledu

Dobar lovac ne dobija više mesa, nego više ugleda.

Da li su lovci i sakupljači bili siromašni?

- Maršal Salins: lovci i sakupljači su „**prvo društvo obilja**“ (Salins, 1972)
  - imali su malo stvari, ali i malo potreba
  - za hranu su radili samo nekoliko sati dnevno
  - imali su više slobodnog vremena od seljaka i radnika u (kasnijim) drugim tipovima društva
- **Oskudnost nije samo prirodna**: zavisi i od toga koliko želimo

Salinsove tvrdnje su danas sporne, jer ne računaju vreme za obradu hrane, izradu alata i kućne poslove. Međutim, njegova poenta i dalje stoji: oskudnost je i društvena kategorija.

Hortikulturna privreda (gajenje biljaka)

od pre oko 10.000 godina

- **Rad –** baštovanstvo i žetva, krčenje i paljenje šume za njive
- **Organizacija** – srodničke i seoske zajednice
- **Tehnologija** – znanje o semenu i gajenju biljaka
- **Kapital** – štapovi za kopanje, motike, žrvnjevi, ručni alat

Hortikultura: šta se radi sa viškom?

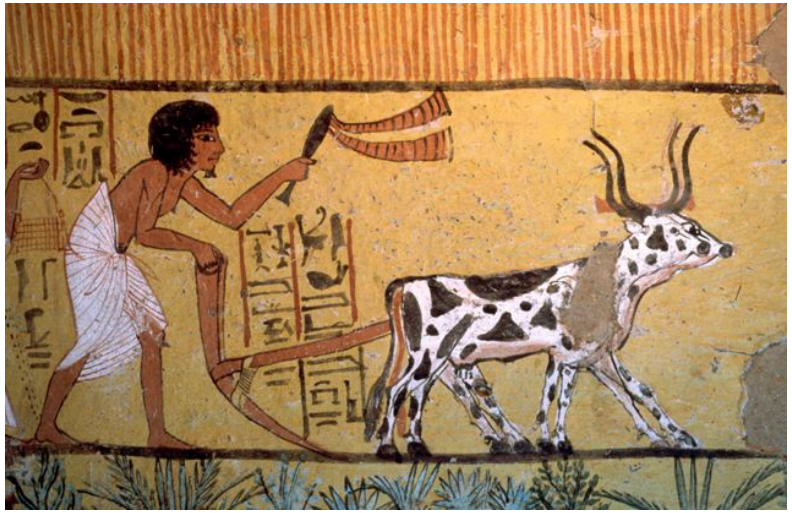
- **Višak –** prvi stalni višak; hrana se čuva, nastaju sela
- **Raspodela –** „veliki čovek“ ili poglavica skuplja i deli na gozbama
- **Razmena –** reciprocitet, ali i prva redistribucija
- **Nejednakost –** raste; prvo ugled, a zatim i moć

Ko više podeli, ima više ugleda. Ko ima više ugleda, može više da traži.

Agrarna privreda

od pre oko 5.000-6.000 godina, sa plugom

- **Rad** – zemljoradnja, ali i zanatstvo, trgovina, bankarstvo
- **Organizacija** – veće jedinice: posedi, esnafi, država
- **Tehnologija** – snaga životinja, vode i vetra
- **Kapital** – metalni alati, plug, vodenice, kola, novac

Agrarna društva: šta se radi sa viškom?

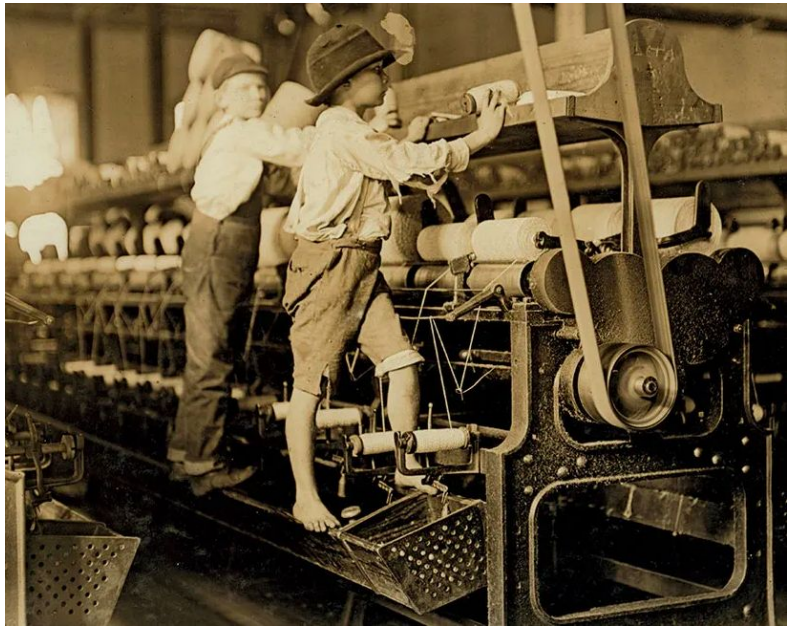
- **Višak –** veliki, zahvaljujući plugu, stoci i navodnjavanju
- **Raspodela** – uzima ga vladajući sloj kroz poreze, dažbine i prinudni rad
- **Razmena –** redistribucija; trgovina i novac postoje, ali su i dalje marginalni
- **Nejednakost –** najveća u istoriji

Prema Lenskom, vladar i vladajući sloj uzimali su bar polovinu svega što se proizvede.

Industrijska privreda

od kraja 18. veka, prvo u Engleskoj

- **Rad –** usko specijalizovan, prodaje se na tržištu
- **Organizacija –** fabrike, tržište, država i zakoni
- **Tehnologija –** parna mašina, ugalj, struja
- **Kapital –** mašine i oruđa, akcije i obveznice

Industrijska društva: šta se radi sa viškom?

- **Višak –** ogroman, zahvaljujući mašinama i fosilnim gorivima
- **Raspodela –** tržište (plate, profit), ali i država (porezi, socijalna politika)
- **Razmena –** tržište preovlađuje
- **Nejednakost –** prema Lenskom, manja nego u agrarnim društvima

Višak se više ne troši na dvorove, nego se ulaže u nove fabrike: proširena reprodukcija postaje pravilo.

Postindustrijska privreda

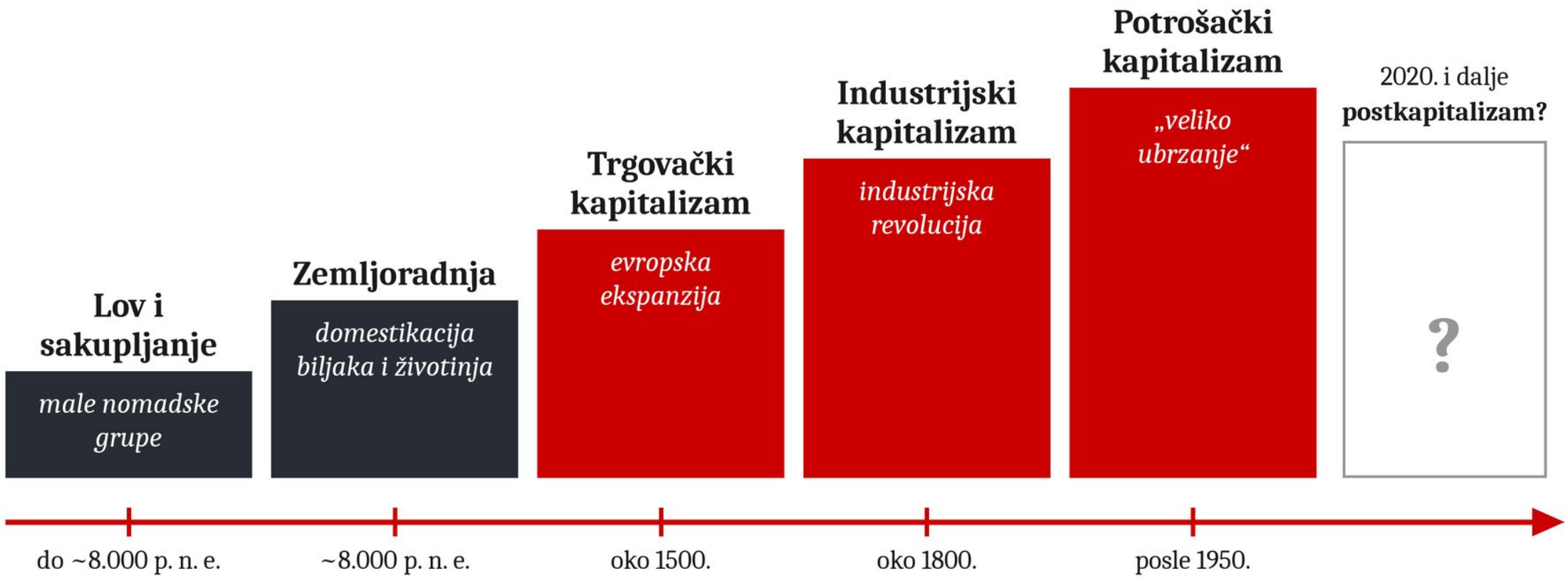
od 1970-ih, u najrazvijenijim zemljama

- **Rad –** većina ljudi proizvodi usluge, a ne stvari
- **Organizacija –** složene birokratije, automatizovane fabrike
- **Tehnologija –** informacione tehnologije, robotika
- **Kapital –** informacije i znanje

Kol-centar zapadne kompanije u Aziji. U postindustrijskoj privredi preovlađuju uslužni poslovi, a kompanije ih sele u zemlje u kojima je rad jeftiniji.

Razvoj privrede

Vremenska osa nije u razmeri: da jeste, kapitalizam bi zauzimao samo poslednjih nekoliko procenata.

Ko uzima višak i šta radi sa njim?

	Lovci i sakupljači	Hortikulturna	Agrarna	Industrijska
Ko uzima višak?	niko, deli se	poglavica	vladajući sloj	vlasnici kapitala
Šta radi sa njim?	troši se odmah	deli se na gozbama	troši se na dvor i vojsku	ulaže se u proizvodnju
Koji je dominantan oblik razmene?	reciprocitet	reciprocitet, redistribucija	redistribucija	tržište

Pretkapitalistički i kapitalistički privredni duh

Pretkapitalistički

- cilj je zadovoljenje potreba: proizvodi se radi potrošnje
- tradicionalizam: poštuje se ono što je uvek važilo
- okrenutost kolektivu i solidarnosti

Kapitalistički

- cilj je sticanje: što veća dobit na tržištu
- racionalizam: traže se najbolja sredstva za cilj
- otvorenost za inovacije
- okrenutost individualizmu

Ovo su **idealni tipovi** (Zombart, 1902; Veber, 1905) - pojednostavljene slike koje ističu najvažnije osobine. U ovako čistom obliku ne postoje nigde, ali nam pomažu da uporedimo stvarna društva i vidimo koliko su slična svakom "tipu".

Primer: Šta radi radnik kad mu povećate platu?

- Poslodavac povisi platu po učinku da bi žetva išla brže
- Radnici počnu da rade **manje**: zarade isto kao ranije, a više se odmore

„Čovek ‚po prirodi' ne želi da zarađuje sve više novca, nego da živi kako je navikao i da zaradi koliko mu je za to potrebno."

Maks Veber, *Protestantska etika i duh kapitalizma* (1905)

- To je **tradicionalizam.** Kapitalizmu je potreban drugačiji duh, a odakle on dolazi, videćemo na sledećem predavanju

Hvala na pažnji!